

ANBI

VERSLAG

2018

STICHTING APENHEUL

Stichting Apenheul

J.C. Wilsaan 21-31

7313 HK te Apeldoorn

KvK nummer 41040007

Voorwoord

Het is niet eenvoudig om op een jaar terug te kijken. Onvoorstelbaar hoeveel er in een jaar gebeurt. 2018 kenmerkt zich door hoogte – en dieptepunten. Voor ons als raad van toezicht (RvT) was het vreselijk moeilijk om afscheid te nemen van ons lid Tine Griede die op 29 mei op veel te jonge leeftijd overleed. Met Tine hebben we niet alleen iemand verloren met heel veel kennis van dieren, maar ook iemand met een echt Apenheul hart.

Een gebeurtenis waar zij nog deelgenoot van is geweest en die absoluut als een hoogtepunt gezien kan worden voor Apenheul is de komst van Bao Bao. De komst van de nieuwe gorilla man zorgt voor een kans op een nieuwe bloedlijn en laat de professionaliteit van Apenheul op verschillende vlakken zien. Taipei Zoo in Taiwan zag in Apenheul het nieuwe thuis voor hun nationale trots, Bao Bao. Het team van Apenheul heeft ervoor gezorgd dat Bao Bao op goed gewicht was voor het transport naar Nederland en is hij op een unieke manier geïntroduceerd. Het is exemplarisch voor de manier van werken van de medewerkers van Apenheul en zeker iets om trots op te zijn.

Het afgelopen jaar heeft ook laten zien dat het zomerweer te goed kan zijn. De zomer van 2018 was zo warm dat de bezoekersaantallen achter bleven, zodat het goede voorseizoen deels teniet werd gedaan. Waar de organisatie er alles aan heeft gedaan om de klap op te vangen, bleek dit toch moeilijker dan verwacht. Stichting Apenheul heeft een missie en is opgericht voor natuureducatie en soortenbehoud. De bedrijfseconomische realiteit is echter ook van belang voor een gezond park. De balans tussen de missie en de economische werkelijkheid is een fijne balans. Des te meer een reden om trots te zijn op het uiteindelijke resultaat. Met name de inzet op meer zakelijke partijen heeft haar vruchten afgeworpen. Meer en meer partijen weten ons te vinden. Ook hierbij blijven we trouw aan onze missie. We zijn een van de meest duurzame congreslocaties van Nederland.

Eind 2018 hebben we als RvT groen licht gegeven voor de grootste investering in vele jaren. Het oude hoofdgebouw is inmiddels weg. Er komt nieuwe horeca, een nieuw speelgebied en last but not least nieuwe dierenverblijven. Natuurlijk is iedere grote investering spannend. Maar als RvT zijn wij ervan overtuigd dat het park met deze investering aantrekkelijker wordt voor bezoekers. Daarnaast zijn de dieren na de verbouwing nog beter zichtbaar en wordt hun welzijn nog beter gewaarborgd.

De RvT kwam in 2018 zes keer bijeen in formele vergadering met de bestuurder van Apenheul. Bij de vergadering waarin de jaarstukken over 2017 zijn vastgesteld waren tevens de controller en de externe accountant aanwezig. Daarnaast heeft de audit commissie van de RvT een aparte formele vergadering gehad met de bestuurder, controller en de externe accountant. In 2018 is de RvT twee keer samengekomen met de Ondernemingsraad van Apenheul en heeft een apart beoordelingsgesprek plaatsgevonden met de bestuurder.

2018 was het tweede jaar dat directeur Roel Welsing met zijn MT aan het roer stond van Apenheul. Niet alleen voor al het bovenstaande zijn zij verantwoordelijk. Ook intern is er de nodige aandacht geweest en is er nog altijd veel aandacht voor de cultuur binnen Apenheul. Wij zijn hen en de rest van de organisatie veel dank verschuldigd. En gaan met veel vertrouwen de toekomst tegemoet.

Apeldoorn, april 2019

Olaf Prinsen
Voorzitter Raad van Toezicht Stichting Apenheul

Inhoud

Algemeen

Bestuursverslag

7

8

Financiële gegevens

Balans per 31 december 2018

Staat van baten en lasten over 2018

Toelichting op de balans en staat van baten en lasten

25

26

28

29

Algemeen

Bestuursverslag

1. Algemeen

Statutaire Doelstelling

Stichting Apenheul heeft ten doel natuurbeschermingseducatie en soortenbehoud (d.w.z. behoud van bedreigde diersoorten en hun leefgebieden) door middel van het beheer en de exploitatie van een dierenpark met als specialiteit primaten. De stichting doneert jaarlijks een deel van haar opbrengsten aan Stichting Apenheul Primate Trust (in communicatie Apenheul Natuurbehoud Fonds).

Activiteiten

De stichting exploiteert het apenpark Apenheul te Apeldoorn, dat zich voornamelijk richt op dagbezoekers en seizoenkaarthouders afkomstig uit Apeldoorn, de verblijfsrecreaties op de Veluwe en uit andere delen van Nederland. Daarnaast worden internationale toeristen aangetrokken, met een focus op Duitsland. Verder is Apenheul succesvol in het organiseren van zakelijke activiteiten en evenementen en vormt deze activiteit een steeds belangrijkere bron van inkomsten en zichtbaarheid van Apenheul.

Juridische Structuur

Stichting Apenheul is een stichting met ideële doelstellingen. Het bestuur wordt gevormd door een eenhoofdige statutaire directie. De Raad van Toezicht ziet toe op het beleid en de uitvoering. Gelieerd aan Stichting Apenheul is de Stichting Wereldnatuurhuis. Daarin is het gebouw de St@art ondergebracht. De algemeen directeur van Stichting Apenheul is tevens statutair directeur van Stichting Wereldnatuurhuis. De Raad van Toezicht van Stichting Apenheul houdt ook toezicht op deze stichting.

Tenslotte is Stichting Apenheul Primate Trust (Apenheul Natuurbehoud Fonds) aan Stichting Apenheul gelieerd. De Raad van Toezicht van Stichting Apenheul vormt het bestuur van het Apenheul Natuurbehoud Fonds (ANF). Alle drie de stichtingen hebben een ANBII status.

In het verslag jaar is een Code of Governance opgesteld, die per januari 2019 in is gegaan. Helder bestuur en zorgvuldig toezicht geven ruimte aan inhoudelijk, integer en zakelijk presteren. Een duidelijke governance code biedt een normatief kader voor goed bestuur en toezicht in organisaties. In deze code of governance wordt beschreven hoe wij als Stichting Apenheul onze governance hebben ingericht. Met deze code laten de verantwoordelijke bestuurders en toezichthouders van Apenheul ook aan de buitenwereld zien, wat zij onder goed bestuur verstaan en hoe zij dat hebben georganiseerd. Deze code is daarmee een leidraad voor onze bedrijfsvoering.

De Code of Governance is te vinden op de website op www.apenheul.nl/media/1395/code-of-governance-stichting-apenheul.pdf.

Onderstaand de Raad van Toezicht in het verslagjaar 2018.

Raad van Toezicht

RvT	Functie	Benoeming	herbenoeming / herbenoembaar	einde termijn
Prinsen, O.G.	Voorzitter	2017	2020 / 2023 / 2026	2029
Sterck, E.H.M.	Lid	2015	2018 / 2021 / 2024	2027
Lamberts, B.	Lid	2014	2017 / 2020 / 2023	2026
Willemsen, A.H.J.	Lid	2007	2010 / 2013 / 2016	2018
Griede, T.	Lid	2015	2018	
Hop, G.	Lid	2018	2021 / 2024 / 2027	2030

Op 29 mei 2018 is Tine Griede overleden. Tine Griede was tot haar overlijden lid van de Raad van Toezicht van Apenheul en lid van het Dieren Comité. Zij was een stevig, gedreven en gepassioneerd bestuurslid en onlosmakelijk verbonden aan Apenheul.

De heer Willemsen is per 31 december 2018 teruggetreden als lid van de Raad van Toezicht van Apenheul. Per 30 oktober 2018 is de heer Hop benoemd als lid van de Raad van Toezicht. Hij is tevens lid van het Audit comité. In 2019 is de heer Verstappen bereid gevonden om zitting te nemen in de Raad van Toezicht.

Interne organisatie

Het Management Team van Apenheul bestaat in 2018 uit de algemeen en statutair directeur en vier andere leden. De verantwoordelijkheid voor afdelingen is binnen het MT verdeeld. De algemeen directeur (Roel Welsing) rapporteert aan de Raad van Toezicht, de overige vier MT-leden rapporteren aan de algemeen directeur.

De algemeen directeur is eindverantwoordelijk voor de gehele bedrijfsvoering. Hij stuurt het MT en de stafafdelingen Personeel & Organisatie en IT aan. Hij is tevens directeur van Stichting Wereld NatuurHuis. De algemeen directeur richt zich met name op de ontwikkeling van Apenheul en haar medewerkers, haar stakeholders en de lange termijn.

Voor het positioneren en verkopen van het park is de Manager Marketing, Beleving en Sales (Susan Fledderus) verantwoordelijk. Zij stuurt de afdelingen Gastbeleving, Marketing, Communicatie en PR, Vormgeving en Sales aan.

De Parkmanager (Erwin Cheizoo) is er met zijn teams voor verantwoordelijk dat de dieren het goed maken en onze zakelijke - en particuliere gasten een onvergetelijke dag hebben. Hij stuurt de afdelingen Dierv verzorging, Centrale voedsel keuken, Horeca, Banqueting, Shop, Bezoekersservice en Technische dienst aan.

De zoölogisch directeur (Frank Rietkerk) stuurde de afdeling Kennis en Onderzoek aan. Deze afdeling richt zich met name op de bijdrage die Apenheul levert aan onderzoek,

natuurbeschermingseducatie en soortbehoud. Zij is tevens verantwoordelijk voor de organisatie van vrijwillige gidsen. De zoölogisch directeur was ook onbezoldigd directeur van Apenheul Primate Conservation Trust (in communicatie Apenheul Natuurbehoud Fonds genoemd). In september 2018 heeft de zoölogisch directeur Apenheul verlaten. Het invullen van deze functie wordt heroverwogen. Het hoofd Kennis en Onderzoek rapporteert nu rechtstreeks aan de algemeen directeur. ANF wordt aangestuurd door de Raad van Toezicht, daarbij ondersteunt door de algemeen directeur.

De Manager Support en Control (Marc van der Welle) tenslotte stuurt de afdelingen administratie, secretariaat en receptie aan. Zij ondersteunen de overige afdelingen bij hun werkzaamheden.

Het MT heeft de operationele verantwoordelijkheid voor het bedrijf en overlegt in principe tweewekelijks. In deze vergadering vindt in feite de besluitvorming m.b.t. de aansturing van de organisatie plaats.

De directie en het MT leggen periodiek verantwoording af aan de Raad van Toezicht. Stichting Apenheul heeft daarnaast een Ondernemingsraad, bestaande uit vijf gekozen leden, die zes keer per jaar overleg heeft met de directie en het Hoofd Personeel en Organisatie. Gemiddeld over het verslagjaar had Stichting Apenheul 117 arbeidsplaatsen (fte).

Gevoerde Beleid

Het beleid van Stichting Apenheul was er in het verslagjaar onverminderd op gericht voldoende particuliere en zakelijke bezoekers te trekken om een gezonde financiële positie te behouden, en deze bezoekers – in het kader van de Stichtingsdoelstellingen – een aangenaam en hoogwaardig “dagje dierentuin danwel evenement” te bieden, met goede educatieve aspecten op het gebied van natuur- en duurzaamheid, om zo de liefde voor de natuur bij de gasten te vergroten.

2. Financiële Informatie

Ontwikkelingen gedurende het boekjaar

Positieve marktontwikkelingen

De economie zit in de lift en consumenten gaan er weer op uit in 2018. Mensen hebben weer meer te besteden en doen dat ook bij dierentuinen. Voor de zomer lagen we mooi op schema en leken we af te streven op een topjaar. De aanhoudende hittegolf heeft ons echter stevig parten gespeeld, waardoor we minder bezoekers in het hoogseizoen hebben gekregen dan verwacht. Het aantal betalende bezoekers is uitgekomen op 462.000 (tegen 488.000 in 2017).

Apenheul is en blijft één van de meest populaire dierentuinen van Nederland. In de top tien staat Apenheul op de 4e plek (bron: Beerda, 2018). Daarnaast is de merkkracht (gemiddelde van geholpen naamsbekendheid, binding en waardering van Apenheul heel goed. We staan hier op plek 8 van alle Nederlandse dagattracties. Ook is Apenheul wederom genomineerd voor het leukste dagje uit door de leden van de ANWB.

Apenheul populair bij kinderen

Onderzoeksbureau Kien voert elk jaar een onderzoek uit onder kinderen en jongeren (6 t/m 25 jaar). Daarbij worden 3 vragen gesteld: 1) Welke dierenparken zijn bezocht in de afgelopen 3 jaar 2) welk rapportcijfer geef je deze parken en 3) waar ligt je voorkeur? Apenheul staat op nummer 1 (samen met Burgers' Zoo) als dierentuin die het meest bezocht is in de afgelopen 3 jaar. Daarna volgen Diergaarde Blijdorp, Wildlands Adventure Zoo Emmen, Safaripark Beekse Bergen, Artis en Ouwehands Dierenpark. Ons rapportcijfer ligt net iets onder de benchmark met een 7,8. Mindere aspecten waren dat een aantal bezoekers meer loslopende apen verwacht, er drukte wordt ervaren en de prijs te hoog vinden. Burgers' Zoo, Safaripark Beekse Bergen en Diergaarde Blijdorp scoorden hogere rapportcijfers. Gelukkig staan we bovenaan als het om voorkeur voor een dagje

uit gaat. Als kinderen een gratis kaartje zouden krijgen dan willen ze het liefst naar Apenheul (14%) en daarmee staan we boven alle andere dierentuinen. De redenen die worden genoemd zijn de loslopende apen en omdat ze er nog nooit geweest zijn.

Tevreden bezoekers in Apenheul

2018 stond in het teken van de komst van gorilla Bao Bao en het afscheid van gorillaleider Jambo. Hier moest veel voor gebeuren: het daadwerkelijk verhuizen van de dieren, de introductie van Bao Bao bij de gorillavrouwen in Apenheul en alles wat hierbij komt kijken. Maar ook achter de schermen gebeurde er veel. Zo moest de benaming van een deel van het park aangepast worden vanwege de komst van de nieuwe gorillaleider. Verder werd de pers ingelicht en betrokken bij de komst van Bao Bao en kwam er een afscheidsfeestje voor Jambo. We kregen ook veel mensen uit Taiwan over de vloer, die allemaal een bezoekje wilden brengen aan Bao Bao. Hier hebben we een thema van gemaakt (Wisseling van de macht) en onze gasten regelmatig voorzien van updates in tekst en beeld.

De start van het seizoen was erg goed. Zo hadden we het eerste weekend een speciaal KeK Mama-weekend en kwamen er heel veel gezinnen met jonge kinderen naar Apenheul. We begonnen direct met een openingscampagne en waren in Nederland zichtbaar met veel commercials op televisie. Tegelijkertijd liep er een online campagne. Mensen konden online hun kaartje kopen voor € 15,- en kinderen kregen ook nog een gratis spotpakket. De actie was succesvol en we hebben in totaal 27.653 online kaarten tijdens deze openingsactie verkocht.

Apenheul werkt in haar communicatie met een jaarthema, zodat gasten met één duidelijke boodschap aangetrokken worden. Dit jaar stond in het teken van onderzoek. Dit is het hele jaar uitgedragen, maar vooral in de zomer. Gedurende 5 weken is de zakelijke locatie Kambizuri omgebouwd tot een waar onderzoekerskamp. Gidsen en betaalde krachten hebben zich ingezet om allerlei leuke kinderactiviteiten aan te bieden. Zo was er een poeptafel met een drollendraaier, een onderzoekersmuseum en een sporenbak. Deze activiteiten werden enorm goed ontvangen.

In dezelfde weken was Apenheul weer goed zichtbaar op televisie met twee commercials; één voor volwassenen en één voor kinderen. Ook online liep er een goede campagne. Dit leidde tot bezoekersaantallen die aan het begin van de zomer op begroting lagen. De aanhoudende hittegolf zorgde echter voor een flinke tegenvaller. Met name juli was een erg slechte maand qua bezoekersaantallen. Het aantal ingekochte commercials is teruggebracht, omdat mensen toch niet de deur uitgaan met dergelijk warm weer. Dit heeft Apenheul een besparing in kosten opgeleverd.

De mensen die wel kwamen, hadden het enorm naar hun zin. Onze NPS was veel hoger dan normaal in deze periode. Soms zat deze boven de 60. Het was rustiger in het park en dit zie je dan ook direct terug in de waardering en aanbeveling. Uiteindelijk was onze NetPromotoScore (de mate waarin gasten je aanbevelen aan derden) over het hele jaar 55 en kregen we een gemiddeld rapportcijfer van 8,5.

Na de hittegolf hebben we nog een paar extra acties uitgezet, maar dit heeft helaas niet helemaal het verlies van de zomer kunnen opvangen. We zijn wel heel scherp op de kosten gaan zitten, waardoor de marketingkosten uiteindelijk wat lager uitvielen dan begroot. Uiteindelijk kwamen we uit op 462.000 betalende bezoekers en 32.000 bezoeken van seizoenkaarthouders. Dankzij een scherp actieprogramma hebben we een hogere gemiddelde prijs per bezoeker gerealiseerd, wat het resultaat ten goede kwam. Door deze zomer hebben we wel ervaren dat we bij tegenvallende bezoekersaantallen niet meteen in moeten zetten op volume-acties. Dit resulteert in een lagere gemiddelde prijs en dit zien we niet altijd terug in hogere bezoekersaantallen.

De seizoenkaarthouders zijn toegenomen dankzij een speciale Apeldoornactie. We hebben in totaal 16.342 seizoenkaarthouders gerealiseerd. Leuk om te weten is dat zij Apenheul nog meer waarderen dan een dagbezoeker. De NPS bij de seizoenkaarthouder lag in 2018 op 61.

In 2018 hebben we meer aandacht gehad voor de Duitse markt; een interessante doelgroep. Zo hebben we hard gewerkt om zoveel mogelijk bebording, drukwerk en de website in het Duits te

vertalen. Er is een mooie samenwerking ontstaan met een partij die gespecialiseerd is in de Duitse markt en ook werken we nauw samen met Visit Veluwe en Euregio in deze. Zij bieden een netwerk, kennis en subsidie waar we gebruik van kunnen maken en helpen ons goed ingericht te zijn voor de Duitse gast. In 2019 doen we via hen ook een taaltraining. De Duitsers die dit jaar zijn geweest (twee keer zoveel als in 2017), zijn over het algemeen enorm tevreden. Hier ligt de NPS zelfs op 76! Een paar zaken waarom zij ons erg waarderen: de loslopende apen, de manier hoe wij aandacht voor kinderen hebben (bijvoorbeeld met de spotkaart) en de aandacht die wij hebben voor natuurbehoud. In 2019 willen we ons verder focussen op deze Duitse markt.

Acties gericht op loyaliteit en spreiding

Van alle bezoekers die naar Apenheul komen, komt ongeveer de helft via een actie. Dit zijn niet altijd acties waarbij Apenheul in de uitverkoop ligt. Zo hebben we een mooie afspraak met de loterijen. Mensen winnen kaarten voor een dagje uit en kunnen dan zelf kiezen waar ze naartoe gaan. Apenheul is erg populair en in totaal komen er bijna 80.000 bezoekers via een loterij naar Apenheul. Een andere partner van ons is Jumbo. Zij werken met een yielding systeem waardoor wij meer korting kunnen weggeven op dagen dat wij niet veel bezoekers ontvangen. Met deze actie ontvangen we zo'n 50.000 bezoekers. Belangrijk in ons actieprogramma is dat we altijd kijken naar het type actie. Ons uitgangspunt is loyaliteit en niet zomaar een platte korting. En het type partner; we zoeken partners die passen bij ons imago en wat wij uit willen stralen. Ook is spreiding een belangrijke voorwaarde in de afspraken met actiepartners. Een betere spreiding van bezoekers op een dag draagt zoals eerder beschreven bij aan een hogere NPS.

Topjaar voor evenementen en congressen

In 2018 faciliteerden we meer dan 315 congressen en evenementen voor onze zakelijke gasten; een record! De omzet kwam hoger uit dan de prognose op een recordbedrag van € 1.174.688. Het daarbij behorende resultaat maakt nu een mooi onderdeel uit van het totale resultaat van Apenheul. Er is een strategisch plan gemaakt en er wordt hard gewerkt aan een verdere efficiency-slag. De subzalen van onze congreslocatie De St@art zijn opnieuw ingericht, om De St@art en Apenheul sterker te verbinden en de natuur beter terug te laten komen in het gebouw. Elke zaal staat nu in het teken van het gedrag van drie apensoorten: stoere gorilla's, sociale bonobo's en slimme orang-oetans. En bij een duurzame congreslocatie hoort natuurlijk een duurzame inrichting. Zo is onder andere de vloerbedekking in de vernieuwde zalen gemaakt van gerecycled materiaal en is een wand voorzien van mos.

Investeringen in het park

De plannen voor de ontwikkeling van gebied rondom het einde van de looproute van Apenheul zijn in 2018 verder geconcretiseerd. Een multi disciplinair team heeft samen met oud-dierverzorger en architect Martijn de Geus gekeken naar een nieuwe invulling van dit gebied, waar het landschappelijke karakter het belangrijkste uitgangspunt is. Gasten komen immers naar Apenheul voor de natuur en de apen, niet voor de gebouwen. De voorgenomen investeringen zijn geakkordeerd door de Raad van Toezicht en worden uit eigen middelen betaald.

Gedurende het verslagjaar werd door stichting Apenheul voor in totaal € 956.807 geïnvesteerd. Het quarantainegebouw is in 2018 afgerond en in gebruik genomen. Een duurzaam gebouw met nieuwe technieken. Tevens is er een nieuw hanumanverblijf gebouwd. Hierin hebben de hanumanlangoeren meer ruimte, terwijl het verblijf verwarmt kan worden middels kleine infrarood verwarmingen.

Aan het begin van het park is een compleet nieuwe toiletgroep gebouwd onder de bestaande overkapping. Deze biedt meer ruimte en comfort aan de bezoekers. Een belangrijke aanpassing die ook plaats heeft gevonden, is de aanpassing van de infra van de electra. Deze was ontoereikend en inefficiënt. Door de lange aanvoerroute ging veel energie verloren. De nieuwe infra voor de electra is rechtstreeks naar de locatie gebracht middelen een boring onder het park door.

In 2018 is gestart met een zogenaamd MeerJarenOnderhoudPlan (MJOP). Door de staat van gebouwen te inventariseren, willen we meer grip krijgen op de te verwachten investeringen. We verwachten de eerste uitkomsten in 2019, zodat we daar in de begroting voor 2020 rekening mee kunnen houden.

Netto-omzet

De netto-omzet van Apenheul kwam in 2018 uit op € 10.518.475. Hiermee is de begrootte omzet van € 10.986.718 niet gehaald. Het grootste verschil in omzet is veroorzaakt door het lagere bezoekersaantal in de zomer.

Netto resultaat

Loonkosten vormen de grootste kostenpost voor Apenheul en het is daarom extra belangrijk dat we snel en flexibel kunnen meebewegen met de drukte in het park. De samenwerking met onze partner Randstad om dit te kunnen doen liep helaas niet goed en heeft er toegeleid dat we eind 2018 afscheid genomen hebben. Met ASA en YoungCapital is een samenwerking aangegaan.

In 2018 zijn op diverse belangrijke posities in het park nieuwe mensen begonnen, met name in de horeca, banqueting en technische dienst. Nieuwe mensen hebben tijd nodig om in te werken en ongetwijfeld heeft dat een effect gehad. Overall zijn we tevreden over het verloop, het ziekteverzuim en met name over de goede nieuwe collega's die we hebben mogen verwelkomen.

De overige kosten waren goed onder controle en lieten geen verrassingen zien. Het netto resultaat kwam in 2018 uit op € 474.376, begroot was € 507.811. Door extra aandacht voor de kosten en de goede resultaten van onze evenementen afdeling, zijn we er ingeslaagd om de tegenvallende zomer omzet op te vangen.

Stichting WereldNatuurhuis

In 2009 is de Stichting WereldNatuurhuis opgericht. Deze stichting stelt zich ten doel duurzaamheid te bevorderen door het beheer en de exploitatie van een gebouw op de rand van Apenheul en Park Berg & Bos. Per eind 2009 is de algemeen directeur van Stichting Apenheul eveneens onbezoldigd directeur van Stichting WereldNatuurhuis.

De St@art werd in 2018 verhuurd aan twee huurders: Apenheul (kantoorruimte en een auditorium en foyer voor groepsontvangsten) en Corporate Facility Partners (CFP).

In het boekjaar 2018 was het resultaat van de stichting € 9.907 tegen € 30.992 begroot. Dit is met name veroorzaakt door een lagere huuropbrengst door een lagere inflatiecorrectie dan verwacht en hogere onderhoudskosten aan het gebouw. In 2017 werd een resultaat behaald van € 23.705 in 2017.

Consolidatie

In verband met de onderlinge afhankelijkheid en de gelijke samenstelling van de Raad van Toezicht, vindt er een consolidatie plaats met Stichting WereldNatuurhuis. Stichting WereldNatuurhuis exploiteert het kantoor- en congresgebouw bekend als de St@art aan de J.C. Wilsaan 21 - 31 te Apeldoorn.

Balansverhoudingen

Apenheul heeft de afgelopen jaren een gezonde financiële basis voor de toekomst weten te leggen. Dit resulteert in een liquiditeit, waarbij de vlottende activa afgezet wordt tegen de vlottende passiva, van 4,43 in 2018 tegen 3,33 in 2017. De solvabiliteit, waarbij het eigen vermogen tegen het totaal vermogen wordt afgezet, is 0,54 in 2018 tegen 0,52 in 2017. Apenheul houdt, conform treasury statuut, ultimo boekjaar een werkkapitaal aan van minimaal € 2.000.000. Deze buffer moet er voor zorgen dat er voldoende middelen beschikbaar zijn bij onvoorziene omstandigheden.

Kasstroom en financieringsbehoeften

De EBITDA van de exploitatie van stichting Apenheul bedroeg €1.575.430. De investeringen van €956.807 voor het park konden hieruit ruimschoots gefinancierd worden. De totale netto kasstroom voor de beide stichtingen bedroeg €176.447.

Risicoanalyse

Het risicobeheer is binnen Stichting Apenheul geïntegreerd in de operationele managementtaken. Om meer zicht op de risico's te hebben is in 2018 gestart met een jaarlijkse Risicomanagement cyclus, waarbij risico's worden geïdentificeerd, mitigerende maatregelen worden vastgesteld en geëvalueerd. Verzekerbare risico's worden verzekerd voorzover kosten en baten tegen elkaar op wegen. Voor onder andere brand- en bedrijfsschade zijn passende verzekeringen afgesloten. De risicobereidheid met betrekking tot dieren en personeel is laag. Dit is tevens terug te leiden in de risico-analyse en de mitigerende maatregelen die hierop genomen worden.

Aangezien Apenheul een buitenattractie is, is het grootste risico de invloed van het weer op de bezoekersaantallen. Hoewel gedurende een heel seizoen vanzelfsprekend een afwisseling plaats vindt van goed en slecht weer voor dierentuinbezoek, zit het risico er met name in, dat in een belangrijke periode het weer niet uitnodigt voor een bezoek, terwijl de kosten wel doorlopen. Dit risico wordt zo goed mogelijk ondervangen met promotionele afspraken, die een verschillende aflooptdatum kennen. Daarnaast worden in de belangrijkste periodes activiteiten georganiseerd die voor extra aantrekkingskracht zorgen. Ook de groei van de zakelijke markt kan gezien worden als een dekking van het weersrisico. Deze activiteiten zullen immers gewoon doorgaan bij slecht weer. Tenslotte is de inzet van seizoen- en flexkrachten, om de loonkosten zo variabel mogelijk te houden, een belangrijke maatregel om dit risico te mitigeren.

Een risico in de operationele activiteiten zit in de volledigheid van de opbrengsten van e-tickets die door derde partijen worden verkocht. Zulke partijen zouden tickets die wel verkocht, maar niet gebruikt zijn, niet aan ons kunnen verantwoorden. Dit risico wordt ingedekt door te werken met professionele partijen met een goede interne organisatie en eigen accountantscontrole. Bovendien spreken wij altijd af dat onze accountant zelf een controle kan uitvoeren. Overigens is het risico niet bijster groot. Het gaat niet om veel tickets en het zou een gedegen opzet vergen voor de derde partij om hier misbruik van te maken.

De verkoop van tickets vindt steeds meer online plaats. Hierdoor neemt de afhankelijkheid van systemen toe. Bij het niet functioneren van ons scansysteem of een niet werkende internetlijn, kunnen kaarten niet gecontroleerd worden. Ook kunnen kaarten dan niet fysiek ingenomen worden, aangezien steeds meer kaarten via mobiele apparaten aangeboden worden. Een goede SLA en uitwijk mogelijkheden naar een mobiele internetverbinding, zijn daarom van groot belang.

ICT vormt een steeds belangrijkere component in de ondersteuning van onze bedrijfsvoering. In 2017 heeft Apenheul een start gemaakt om de risico's bij uitval e.d. in kaart te brengen en dit opgetekend in een ICT beleid. Dit beleid wordt jaarlijks opnieuw geactualiseerd. Onderdeel van het ICT beleid is ook het vastleggen van gegevens. In 2018 is er hard gewerkt om de nieuwe privacy wetgeving (AVG) te implementeren.

Een dagattractie moet blijven vernieuwen en dus investeren in haar ontwikkeling. Apenheul is daarbij afhankelijk van een bestemmingsplan, dat grenzen stelt aan de ontwikkelingsmogelijkheden van het park. Deze beperking betekent dat we bij nieuwe bouwplannen steeds scherp moeten kijken naar de beschikbare vierkante meters en wellicht minder snel kunnen ontwikkelen dan we soms zouden willen.

De bouwmarkt is de laatste jaren in rap tempo aangetrokken, waardoor kosten stijgen, ramingen steeds lastiger worden en überhaupt plannings onder druk staan door gebrek aan personeel. Apenheul kiest er bewust voor om in een vroeg stadium met leveranciers in gesprek te zijn, om

zicht te houden op de kosten. Daarnaast willen we graag voor langere tijd zaken doen met leveranciers, wat ons een voordeel geeft in het bemensen van projecten.

Particuliere en zakelijke gasten willen graag zo dicht mogelijk bij de attractie parkeren. Apenheul is daarvoor sterk afhankelijk van de geboden parkeervoorziening aan onze gasten, die gemanaged wordt door de gemeente Apeldoorn. Tot 2022 is er een parkeeroplossing, we verwachten dat de gemeente in 2019 opnieuw gaat kijken naar een parkeeroplossing voor de lange termijn. We zijn nadrukkelijk betrokken bij de gesprekken en inventarisatie van de mogelijke oplossingen voor het parkeren.

Apenheul wil het gebied rond de in- en de uitgang verder ontwikkelen. Hier wordt een nieuwe horeca gelegenheid gebouwd en de bestaande dieergebieden zullen verder ontwikkeld worden om zo aan het einde van het park ook een betere Apenheulbeleving te creëren. Het doel is dit plan voor 2021 te realiseren. Apenheul heeft naar verwachting voldoende middelen beschikbaar om dit zelf te financieren. Voor de korte en de middellange termijn is er derhalve geen financieringsbehoefte. Om flexibiliteit te behouden, is Apenheul met de gemeente in gesprek over de huidige huurovereenkomst. Er wordt onderzocht of deze omgezet kan worden in een erfpachtovereenkomst. De huidige huurovereenkomst biedt onvoldoende zekerheid voor het aangaan van een externe financiering. Een erfpacht overeenkomst kan die zekerheid wel bieden.

De tegoeden van Apenheul staan op een doelreserverekening bij Rabobank. Deze tegoeden zullen aangewend worden voor de ontwikkeling van het park. In 2018 is een Treasury statuut opgesteld en door de Raad van Toezicht geakkordeerd, dat aangeeft hoe Apenheul met de haar beschikbare middelen wil om gaan en welk werkkapitaal zij aan wil houden.

Stichting Wereld NatuurHuis heeft een hypothecaire lening lopen bij Triodos Bank. Deze is gevestigd op de St@art, het gebouw voor zakelijke evenementen en kantoren. Een deel van dit gebouw is verhuurd aan derden. De lening is aangegaan op 6 november 2014. Dit betreft een annuïteitenlening met een rentevaste periode van 10 jaar. De looptijd van de lening is 35 jaar. Dit is de enige financiering die Apenheul heeft afgesloten, derhalve is het risico op renteschommelingen verwaarloosbaar.

De aantrekkende economie, zorgt er voor dat er krapte op de arbeidsmarkt ontstaat. Met name gekwalificeerd personeel in de horeca en technische beroepen is moeilijk te vinden. Ook het seizoenskarakter van het park (7 maanden geopend) maakt het vinden van met name horecapersoneel moeilijker. Om dit effect te dempen en medewerkers meer zekerheid en jaarrond werk aan te bieden, wordt gekeken naar de mogelijkheden van het combineren van functies. Hier liggen ook kansen door het inzetten van personeel in de banqueting, welke wel jaarrond activiteiten heeft. Daarnaast worden er jaarrond allerlei activiteiten uitgevoerd om medewerkers aan ons te binden.

Uit 2018 is een CAO voor één jaar aangegaan, waarin de uitzondering op de Wet Werk & Zekerheid m.b.t. het aantal tijdelijke contracten dat met medewerkers aangegaan mag worden is opgenomen. De algemeen directeur neemt deel aan de onderhandelingen met de vakbonden.

Apenheul Natuurbehoudfonds

Een belangrijk deel van de werkzaamheden van Apenheul medewerkers en vrijwilligers wordt verricht voor het Apenheul Natuurbehoudfonds (ANF). Via ANF geeft Apenheul invulling aan haar ambitie om de natuur te behouden voor toekomstige generaties. ANF is een onafhankelijke stichting, waarvan de Raad van Toezicht van Apenheul de bestuurder is. Tot zijn vertrek in september was de Zoölogisch Directeur van Apenheul tevens onbezoldigd directeur van ANF. Zijn werkzaamheden zijn door diverse collega's binnen Apenheul opgepakt. Hierna volgt een samenvatting van de belangrijkste activiteiten.

In 2018 is begonnen met een rationalisatie van het koffie-project in Peru. Samen met enkele partners wordt bekeken hoe de boeren nog meer zelfredzaam kunnen worden. Apenheul heeft de

ambitie om zich te richten op onderzoek, educatie en het beschermen van extra bos. De aantrekkingskracht van de Lazy Monkey koffie uit Peru is onverminderd groot. De koffie wordt nu ook geschonken in het café van boekwinkel Nawijn & Polak in Apeldoorn en aan de medewerkers van het Wereld Natuur Fonds.

Mede dankzij het ANF is er in 2018 in Brazilië een corridor aangelegd. Dit is een stuk gebied dat versnipperde bosfragmenten met elkaar verbindt. Dankzij de corridor kunnen bedreigde gouden leeuwapen in het Atlantisch regenwoud beter bij elkaar komen en zich makkelijker voortplanten.

Op Madagaskar heeft een onderzoekersteam onder leiding van dr. Iris de Winter onderzoek gedaan naar de blauwoogmaki's. De onderzoeksresultaten worden verwerkt in een wetenschappelijk artikel. De uitkomsten kunnen we gebruiken om de blauwoogmaki's in de toekomst nog beter beschermen.

De ecoreizen naar het blauwoogmaki project zijn in 2018 niet doorgedaan. Er was een tijdje negatief reisadvies door de uitbraak van de pest. Gelukkig zijn er al wel weer boekingen in 2019. We doen dit in samenwerking met reisorganisatie Matoke Tours.

Een Apenheul-medewerker is in 2018 afgereisd naar een natuurbehoudproject voor onder andere witoeroeistiti's in Brazilië. We onderzoeken nu de mogelijkheid om dit project in 2019 actief te ondersteunen, om nog veel meer apen en natuur in Brazilië te kunnen beschermen.

In 2018 heeft het ANF bijgedragen aan de volgende projecten:

	Naam project	Plaats waar het project zich afspeelt
1	Geelstaartwolaap-project (koffie-project)	Los Chilchos, Peru (Zuid-Amerika)
2	Blauwoogmaki-project	Sahamalaza, Madagaskar (Zuid-Afrika)
3	Bonobo-project	DR Congo (Afrika)
4	Orang-oetan project	Borneo (Indonesië)
5	San Martin Titi-project	Peru (Zuid-Amerika)
6	Kroonsifaka project	Madagaskar (Zuid-Afrika)
7	Witwangibbon-project	Laos (Azië)
8	Gouden leeuwapen- project	Brazilië (Zuid-Amerika)

De directe fondsenwerving voor ANF is in 2018 niet goed op gang gekomen en wordt in 2019 opnieuw bekeken. Daarnaast wordt opnieuw gekeken naar de organisatorische inrichting van ANF.

3. Dieren Informatie

In Apenheul dragen we actief bij aan het behoud van apensoorten in dierentuinen én in het wild. De dieren die je in Apenheul ziet (onze diercollectie) zijn uniek in de wereld. Bovendien zijn ze essentieel om onze doelstellingen te realiseren. Dankzij de dieren in Apenheul kunnen wij bezoekers immers meer vertellen over hun soortgenoten en leefgebieden in het wild. Zo stimuleren we liefde en respect voor dieren en natuur. Maar het houden van dieren brengt ook een verantwoordelijkheid met zich mee. Daarom stellen we onszelf constant de vraag: Waarom houden we de soorten die we in Apenheul hebben?

In 2017 is Apenheul gestart met het opzetten van een strategisch raamwerk voor haar collectie. Dit raamwerk is in 2018 opgeleverd en geïmplementeerd. Bij elke apensoort gaan we (periodiek) na waarom we de soort in Apenheul houden. Belangrijke criteria zijn bijvoorbeeld de mate waarin een soort bedreigd wordt (op basis van de IUCN rode lijst-status) en de mate waarin een soort bij Apenheul past. We willen onze diercollectie niet perse groter of kleiner te maken, maar wél relevanter voor onze missie en statutaire doelstelling. De diercollectie wordt jaarlijks door de afdeling Kennis en Onderzoek doorgelicht, om vervolgens in het MT besproken en vastgesteld te worden.

De implementatie van het nieuwe collectiebeleid, heeft in het eerste jaar geresulteerd in het afscheid van enkele diersoorten. Zo hebben we afscheid genomen van de huzaarapen en de Abessijnse hoornraven. Daarnaast zoeken we momenteel ook een plek voor de rijstvogels en goendi's. Voor deze soorten geldt dat we die - om verschillende redenen - onvoldoende konden passen bij Apenheul en de manier waarop we dieren willen en kunnen huisvesten.

Nieuwe dieren

Ieder jaar ontvangen we nieuwe dieren in Apenheul, welke onderdeel zijn van de vele Europese fokprogramma's waar wij aan deel nemen. Voor slechts de 3^e keer in de hele geschiedenis van Apenheul ontvingen we in 2018 een gorilla zilverrug, Bao Bao. En dat is met recht een bijzondere gebeurtenis! De inmiddels 33-jarige Bao Bao is op tweejarige leeftijd geschonken aan de dierentuin van Taipei en heeft er een groot deel van zijn leven alleen doorgebracht. Maar zijn komst bracht ook risico's met zich mee. Weet Bao Bao wel hoe hij zich als zilverrug en groepsleider moet gedragen? Wil hij met de vrouwen paren? We durfden de uitdaging aan en Bao Bao heeft ons niet teleurgesteld. De kennismaking met de gorillavrouwen verliep erg voorspoedig. Bao Bao domineerde de vrouwen zoals een zilverrug dat hoort te doen. Hij zorgde voor rust en duidelijkheid. En na één week zaten alle gorilla's (in totaal 10) al 24 uur per dag bij elkaar! Uiteindelijk heeft Bao Bao een belangrijke taak en hopen we dat hij voor nageslacht gaat zorgen. Zijn genen zijn zeer belangrijk voor het fokprogramma en jonge gorilla's goed voor de sociale dynamiek in de groep. Het klinkt misschien wat gek, maar we hebben als apenpark in 2018 ook 5 steuren mogen ontvangen. Deze dieren werden na een inbeslagname 'vrij gegeven' en de overheid zocht naar een plek om deze beschermde, prehistorische vissen onder te brengen. Omdat Apenheul al enkele steuren in de collectie had, waren we in de gelegenheid om daar nog enkele dieren aan toe te voegen.

Vertrekkende dieren

Met de komst van Bao Bao was het vertrek van Jambo en zijn drie zonen ook aangebroken. Gorilla Jambo kwam in 2006 op 13-jarige leeftijd naar Apenheul, om de plotseling overleden zilverrug Bongo op te volgen. Dertien jaar lang was Jambo de leider van de gorilla's. Hij zorgde in die tijd voor 8 gezonde kinderen. Zijn genen zijn dus goed vertegenwoordigd binnen het internationale fokprogramma voor gorilla's. Omdat we inteelt in de groep moeten voorkomen, werd het tijd voor nieuw bloed in de groep. En dat betekende dat Jambo moest verhuizen. In december 2018 vertrok hij samen met zijn zonen Mapasa, Wimbé en M'Zungu naar Al Ain Zoo in de Verenigde Arabische Emiraten (een EAZA-dierentuin, net als Apenheul).

Jambo en zijn zonen gaan verder als een mannengroep. Dat zie je vaker in dierentuinen, en ook in het wild komt het (tijdelijk) voor. Net als in Apenheul hebben de gorilla's in Al Ain Zoo ook een binnen- en een buitenverblijf. Deze voldoen aan de strenge eisen van het fokprogramma voor gorilla's en Apenheul. Het binnenverblijf is bovendien voorzien van airconditioning, zodat de gorilla's op heel warme dagen de nodige verkoeling op kunnen zoeken. Jambo en zijn zonen hebben hun nieuwe onderkomen inmiddels verkend en voelen zich al aardig thuis. We hebben regelmatig contact met hun huidige verzorgers, die ons op de hoogte houden. Bovendien is tijdens de verhuizing één van onze gorillaverzorgers met de gorilla's meegereisd om de zorg voor de dieren over te dragen.

Daarnaast is er ook een grote groep ringstaartmaki's vertrokken naar Diergaarde Blijdorp en een dierentuin in Frankrijk. De groep was de laatste jaren behoorlijk gegroeid en net als in het wild, is het goed als de groep zich dan opsplijt.

Geboortes

Qua geboortes was 2018 weer een bijzonder interessant jaar. In 2018 werden er maar liefst 40 baby's bij 16 verschillende apensoorten geboren. Bij sommige soorten gelden geboortes niet zo snel meer als een verrassing, maar het blijft altijd een bijzonder moment. Voor een aantal soorten is wel een verrassing, of een wel heel erg bijzonder moment.

Zo werden er twee gezonde Alaotra bamboemaki's geboren. Dat is belangrijk voor het Europese fokprogramma en voortbestaan van deze soort. Deze bijzondere halfaap behoort namelijk tot de top 25 van meest bedreigde primatensoorten ter wereld.

Een paar maanden later was het ook raak bij de kroonsifaka's. Daar beviel vrouwtje Holly van gezonde zoon, Alafady. Ondanks dat Holly al meerdere, gezonde jongen op de wereld heeft gebracht, was het deze keer toch een verrassing gezien haar leeftijd.

Dubbelfeest was het dit jaar bij de bonobo's. Vrouwtjes Jill en Besede kregen beide een gezond jong. Jill is een zeer ervaren moeder, maar voor Besede was het haar eerste keer. Als een dier voor de eerste keer een jong krijgt, is dat altijd even spannend, maar ze bleek een zeer toegewijde moeder.

Ook hadden we dit jaar een primeur te pakken. Niet bij een van de vele primatensoorten, maar bij de luiaards. Voor de eerste keer werd een gezond jong geboren. Zoals je mag verwachten van een luiaard, gaat het opgroeien niet snel, maar wel gestaag.

Afscheid

Het afscheid nemen van dieren is onlosmakelijk verbonden met het houden en fokken van dieren. In Apenheul hebben we dierwelzijn hoog op de agenda staan en doen we ons uiterste best om zo goed mogelijk voor de dieren te zorgen. Maar ondanks de liefde, passie en professionaliteit die hierin gestopt wordt, komt er een moment dat een dier overlijdt. Soms te vroeg, een andere keer als trieste verrassing, vaak ligt het in de lijn der verwachting en in enkele uitzonderlijke gevallen is het 'gepland'. Het gesprek over het afscheid van een dier is geen eenvoudig gesprek. Om dat goed te faciliteren heeft Apenheul een ethische code opgesteld en gepubliceerd op haar website.

Het hoogbejaarde neusberenkoppel is een voorbeeld van 'gepland afscheid'. Het stel was al jaren lang samen en had verschillende ouderdomsbeperkingen, waar de diervverzorgers uitstekend rekening mee hielden. Beide dieren hadden een zeer hoge leeftijd, konden niet meer verhuisd worden en sliepen het merendeel van de dag. Een introductie bij een soortgenoot zou niet meer kunnen vanwege de hoge leeftijd. Omdat het sociale dieren zijn, hebben we daarom vroegtijdig besloten dat wanneer één van de twee zou komen te overlijden, we het andere dier in zouden laten slapen. In het najaar hebben we afscheid van hen moeten nemen.

Hetzelfde gold voor Orang-oetan Sylvia. Zij was lange tijd de oudste bewoner van Apenheul. Met haar 52 jaar had ze een zeer hoge leeftijd bereikt en verrast waren we daarom niet toen het gradueel slechter met haar gezondheid begon te gaan. Na herhaaldelijk bezoek van de dierenarts is besloten om haar verdere pijn te besparen en rustig in te laten slapen.

Hoe anders was het verlies van orang-oetan Binti, een orang-oetan vrouwtje met een bijzonder verhaal. Toen ze 1,5 jaar was, kwam ze naar Apenheul. Daar wende ze langzaam aan soortgenoten. Vooral orang-oetan Sandy had veel interesse in Binti en fungeerde als pleegmoeder. Een jaar later kreeg Binti gezondheidsproblemen. Uit onderzoek bleek dat ze een herseninfarct had gehad. Hierdoor vertoonde ze uitvalsverschijnselen aan haar linkerzijde en had ze last van epileptische aanvallen. Gelukkig konden we deze goed onder controle houden met medicijnen. Hierdoor is Binti uitgegroeid tot een volwassen orang-oetan, die veel optrok met de jonge dieren. Helaas werden haar epileptische aanvallen het laatste jaar steeds erger en kwamen ze steeds vaker voor. Dit is haar eind oktober 2018 fataal geworden. Binti is 18 jaar geworden.

Kennis en Onderzoek

Het faciliteren en uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek is voor Apenheul altijd belangrijk geweest, maar krijgt de laatste jaren nóg meer aandacht. Dit heeft geresulteerd in een kwalitatieve- én kwantitatieve groei van het aantal onderzoeken en studenten. In 2018 hebben we een recordaantal van maar liefst 40 studenten in Apenheul gehad, die gezamenlijk aan 14 verschillende onderzoeken hebben gewerkt.

In samenwerking met de Wageningen Universiteit & Research (WUR) hebben we een zeer interessant 'blad onderzoek' uitgevoerd. In Apenheul en steeds meer andere dierentuinen, vormt blad (van diverse boom- en plantensoorten) een steeds belangrijker onderdeel van het dagelijkse dieet, net als in het wild. Uiteraard weten we goed welke soorten we dan voeren, maar veel minder over de nutriënten samenstelling van het blad. Jong blad is eiwitrijker dan ouder blad en wordt ook vaker gegeten, maar wat er precies qua voedingsstoffen in zit, is niet bekend. Daarnaast vriezen we jaarlijks ook vele kilo's blad in, zodat we de apen ook in de winter 'vers' blad kunnen voeren. Maar wat de invloed van het vriesproces op het blad is qua samenstelling en aantrekkelijkheid voor de dieren is, wisten we ook niet. Hier zijn we mee aan de slag gegaan en student Ellen van Herk (WUR) is hier ruim een jaar mee bezig geweest. En met succes! Zo werd ze zelfs uitgenodigd om een presentatie te geven op EAZA Nutrition Conference. Ook tijdens het congres bleek dat er veel interesse was in de resultaten, maar dat er ook nog veel vragen zijn om te beantwoorden. Dit onderzoek werd mede mogelijk gemaakt dankzij een subsidie van de Nederlandse Vereniging van Dierentuinen (NVD).

Al jaren doen we onderzoek naar de emoties van mensapen, o.a. bonobo's en orang-oetans, in samenwerking met de universiteit Leiden. Omdat het jaarthema van 2018 'Onderzoeken' was, vonden we het erg interessant om niet alleen de apen te onderzoeken, maar ook de bezoekers. Gedurende een aantal maanden hebben studenten van de Universiteit Leiden honderden bezoekers getest. Een aantal van deze onderzoeken is aan het begin van 2018 ook bij de bonobo's onderzocht. We weten dat het DNA van mensen en bonobo's voor 98,5% overeenkomt en ook uit deze onderzoeken blijkt maar weer eens hoeveel we op elkaar lijken.

Naast bovengenoemde onderzoeken zijn er nog vele andere onderzoeken uitgevoerd. Bovendien weten onderzoekers ons steeds meer te vinden om hun eigen onderzoek bij ons uit te voeren. Hier staan we zeer voor open, maar alleen wanneer de onderzoeken voldoen aan ons onderzoeksbeleid. Van primair belang is dat de dieren altijd zelf kunnen kiezen of ze mee willen werken en dat het dierwelzijn daarbij niet wordt aangetast. Zo separeren we sociale dieren nooit ten behoeve van het onderzoek.

Inspiratiesessies

Naast het doen van onderzoek en daarmee het vergaren van kennis willen we ook graag kennis delen of juist opdoen. In dat kader houden we jaarlijks ca. zes inspiratiesessies, waarbij een externe spreker een verhaal voor Apenheul medewerkers en vrijwilligers houdt. De onderwerpen lopen zeer uiteen, maar houden allemaal verband met de missie van Apenheul. Een greep uit de inspiratiesessies van 2018;

- Dr. Claudia Vinke - universiteit Utrecht - Dierwelzijn en wetenschap
- Sandra Mulder - Wereld Natuurfonds - Duurzame palmolie; goed/fout?
- Thomas Rau - Rau architecten - Het nieuwe denken in de bouw

Symposia

Daarnaast vinden we het ook belangrijk om voor onze missie relevante congressen en symposia te faciliteren en/of te organiseren. Zo mochten we in 2018 het podium zijn voor het NVD wetenschappelijk onderzoek symposium. Een goed bezochte dag met een leuke mix van studenten, onderzoekers en dierentuin professionals.

We zijn bijzonder verheugd met het feit dat we de bid hebben gewonnen om het eerste EAZA Animal Welfare Forum te mogen organiseren. Dierenwelzijn staat bij ons hoog op de agenda en wat is er dan mooier om een driedaags symposium over dit belangrijke onderwerp te kunnen organiseren en daarmee alle experts op dat vakgebied in Apenheul te hebben!? Het symposium vindt plaats in 2020.

Educatie

Apenheul is veel meer dan een leuk dagje uit. Het is ook bijzonder leerzaam. Op tal van verschillende manieren proberen we bezoekers meer te leren over de bijzondere dieren in Apenheul, maar juist ook voor hun wilde soortgenoten en de leefgebieden. Hieronder volgt een overzicht van een aantal voorbeelden waar we met veel trots op terug kijken.

In 2018 hebben we er voor het eerst voor gekozen om de zomervakantie-activiteit centraal in Apenheul (Kambizuri tentenkamp) te plaatsen. Tijdens deze onderzoekersweken stond voeding, vertering en poep centraal. Onze gidsen vertelden bezoekers van groot tot klein over dit proces, wat eten de primaten, waarom is het belangrijk, en wat voor informatie kan een verse drol bieden voor een diervorzorger of dierenarts.

Een van de hoogtepunten was de zogenaamde 'drollendraai machine'. Kinderen mochten zelf een drol draaien en uitzoeken wat er zo al te vinden is in een drol (gemaakt van ontbijtkoek..). Daarnaast waren er nog een diverse andere activiteiten; een sporentafel met handen en voeten van mensapen, een mini-museum met opgezette dieren en 'foute souvenirs' en een 'Apen Wie is het?' spel. Vele duizenden bezoekers hebben we hiermee weten te bereiken.

Het Apentrots lesboek vond in 2018 wederom gretig aftrek bij scholen in en uit de omgeving van Apeldoorn. Meer dan 650 leerlingen hebben deelgenomen aan dit lesprogramma, wat is voortgekomen uit een samenwerking met Miriam Bouwens van Food2Smile en het gemeentelijk initiatief Jongeren Op Gezond Gewicht (JOGG). Mede vanwege dit succes hebben we eind van het jaar een pilot gedraaid, waarbij ook Accres en het Centrum van Jeugd en Gezin (CJG) een rol spelen in respectievelijk een gym- en gastles op school. Alle betrokkenen waren unaniem enthousiast over de nieuwe opzet en begin 2019 wordt er verder aan de uitwerking hiervan gewerkt.

Vrijwel alle educatieve activiteiten en schoolprogramma's worden uitgevoerd door onze enthousiaste en goed opgeleide vrijwilligers. Omdat we zowel kwalitatief als kwantitatief willen groeien, zijn we eind 2018 gestart met het opleiden van maar liefst 27 nieuwe vrijwilligers. Als ze zes lesdagen hebben bijgewoond en de afsluitende toets met succes hebben afgerond, zijn ze klaar om de educatieve activiteiten in het nieuwe seizoen te draaien.

In 2018 hebben gidsen zich 726 keer ingezet voor educatieve activiteiten, schoolprogramma's, rondleidingen en lezingen.

4. Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

Algemeen

Apenheul biedt honderdduizenden zakelijke en particuliere bezoekers een inspirerend evenement of een aangename mogelijkheid tot vrijetijdsbesteding. Daarbij spannen we ons in om (voor zover mogelijk in een dag) een transformatie te bewerkstelligen naar meer bewondering en liefde voor de natuur en dieren, een bijdrage aan natuurbehoud en besef van de noodzaak tot duurzame omgang met natuur en milieu.

Wie anderen oproept om zorgvuldig met de natuur om te gaan, moet daarin vanzelfsprekend zelf voorop willen lopen. Het werken aan de verduurzaming van de eigen bedrijfsvoering is nooit af en vraagt continu om aandacht. Daartoe is onder andere een Greenteam ingesteld, dat bestaat uit medewerkers van diverse afdelingen, de Parkmanager en de Algemeen Directeur. De aanbevelingen die dit team doet, worden regelmatig in MT+ vergaderingen geagendeerd en bekrachtigd. De aanbevelingen hebben betrekking op alle aspecten van de bedrijfsvoering, inclusief het assortiment dat in de horeca wordt gevoerd. Hierdoor heeft Apenheul sinds 2012 de hoogsthaalbare accreditatie, de Goldstatus van het internationale duurzaamheidskeurmerk Greenkey.

Milieu-aspecten

In Apenheul vindt geen productie plaats, en er is in dat opzicht dus geen sprake van enige belasting voor het milieu. Daarbij dient wel te worden aangegeven dat het overgrote deel van de bezoekers per auto naar Apenheul komt, hetgeen leidt tot naar schatting 10 miljoen gereden autokilometers.

De verwarming en ventilatie ten behoeve van dierverblijven, kantoren en het bereiden van horecaproducten vergen aanzienlijke hoeveelheden gas en elektriciteit. Op de dienstparkeerplaats van Apenheul is een carport met zonnepanelen geplaatst, die in ongeveer een zesde van het totale verbruik van ons park voorziet. Ons gas betrekken we bij Greenchoice en onze stroom komt van Pure Energie. Beide leveranciers staan in de top tien van meest duurzame energieleveranciers. Onze stroom wordt daarmee –behalve door de zonnepanelen- volledig door wind in Nederland opgewekt.

Afvalstromen m.b.t. dierlijke bijproducten (mest e.d.), horeca- en andere verpakkingen en overige bedrijfsactiviteiten worden tot een minimum beperkt en volgens de geldende normen afgevoerd.

Apenheul is continu bezig haar aanbod aan gasten te vergroenen. Zo komt onze koffie uit een eigen natuurbehoudsproject in Peru, verkopen we steeds meer biologische en fairtrade producten en ook hulpmiddelen zijn steeds groener. Daarnaast is Apenheul actief lid van gezonduitje.nl dat samen met andere dagattracties de sector wil inspireren tot het aanbieden van gezondere alternatieven tijdens een dagje uit. Bijzonder trots zijn we er op dat in 2018 het allereerste congres over een gezond dagje uit in Apenheul heeft plaatsgevonden. Apenheul heeft ook het Nationaal Preventie akkoord ondertekend en stimuleert actief het debat over verduurzaming van de Leisure sector.

Sociale aspecten

In 2018 was de arbeidsmarkt flink in beweging. Het was lastiger onze flexibele pool kwantitatief en kwalitatief te vullen. Vanaf 1 januari 2019 gaan we daarom samenwerken met twee inhouse uitzendbureaus in plaats van één zoals afgelopen jaar. Apenheul vindt het belangrijk vast te houden aan de kwaliteit en de cultuur die we nastreven. Bij Apenheul staan kernwaarden als gastvrij, sprankelend en vooruitstrevend hoog in het vaandel. Medewerkers bij Apenheul spelen een belangrijke rol in het vertalen van deze kernwaarden naar de praktijk. Hiervoor is een goed werkklimaat van belang. Apenheul is in 2018 met de uitslag van een medewerkerstevredenheidsonderzoek aan de slag gegaan, met als doel de goede punten te behouden en de ontwikkelpunten te optimaliseren. Eind 2019 volgt er opnieuw een onderzoek.

Medewerkers en vrijwilligers geven samen met de dieren invulling aan wat Apenheul is. Om daar regelmatig bij stil te staan wordt er iedere maand in Apenheul een zogenaamde Missie Meeting gehouden. In die bijeenkomst staan we stil bij 'waarom we de dingen doen die we doen', de essentie van Apenheul.

Apenheul streeft ernaar in 2021 in de top 3 van de beste Werkgevers op de Veluwe te staan. Naast de tevredenheid van de huidige medewerkers is het van groot belang passend talent aan te trekken. Om dit te bereiken ontwikkelden we in 2018 een plan voor onze Employer Branding. In 2019 willen we hiermee onze zichtbaarheid als werkgever vergroten.

Apenheul hecht veel waarde aan de privacy van medewerkers, gasten en derden van wie persoonsgegevens verwerkt worden. We vinden het van groot belang te handelen naar de verplichtingen die in de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) zijn opgenomen. Naast het opstellen van verwerkersovereenkomsten hebben we gekeken hoe we ons doel tot dataminimalisatie nog verder kunnen optimaliseren.

Stichting Apenheul is aangesloten bij de cao Leisure. De cao liep eind 2018 af. In de nieuwe cao zetten we vooral in op ontwikkeling en vitaliteit. In 2019 wordt dit verder met de bonden uitgewerkt. De OR van Apenheul is hier nauw bij betrokken. De directie overlegt periodiek met de OR van Apenheul, waar nodig in aanwezigheid van het Hoofd P&O.

Apenheul wil gericht aandacht geven aan individuele ontwikkelingsmogelijkheden van haar medewerkers. Dit doen we door twee keer per jaar stil te staan bij de ontwikkeling van medewerkers door middel van een vloot-schouwbespreking en het strategisch personeelsplan. In 2019 willen we de ontwikkeling van de medewerker een nog prominenter rol geven in de gesprekscyclus.

Binnen Apenheul beslist niemand over zijn eigen beloning en worden geen bonussen betaald. Bij een financieel goed jaar is het wel mogelijk om een gratificatie uit te keren. Daarbij geldt dat die gratificatie bruto per gewerkt uur voor alle (seizoen)medewerkers gelijk is. De RvT stelt het salaris vast van de directie. De directie gaat over de beloning van het MT en MT-leden beslissen over de beloning van de overige medewerkers. De RvT werkt onbezoldigd. De leden ontvangen ieder een kostenvergoeding van € 1.000 per jaar.

Stichting Apenheul is meer dan een dagje uit. We willen een actieve bijdrage leveren aan een inclusieve samenleving en werken daarom samen met het Thomashuis. Bewoners van het Thomashuis werken periodiek in Apenheul en maken bijvoorbeeld de buttons voor het Apenheul Natuurbehoud Fonds. Andere (lokale) maatschappelijke stichtingen met wie wij samenwerken zijn Stichting Da Capo, die migrantenvrouwen ondersteunt, en Stichting Present, die mensen die het moeilijk hebben in staat stelt om een dagje uit te ervaren.

De ontwikkeling van jongeren past ook goed bij de doelstellingen van Apenheul. Apenheul biedt waar mogelijk stage- en leertrajecten aan bij o.a. de afdelingen Dierversorgung, P&O en Kennis & Onderzoek. Met Jongeren op gezond gewicht (JOGG) werken we samen om kinderen in groep 6 te leren over het belang van goede voeding en beweging.

Apenheul streeft een goede relatie na met haar burens en de gemeente Apeldoorn. Wijkbijeenkomsten worden bezocht, we doen mee aan Burendag, waarbij alle burens worden uitgenodigd, nieuw bewoners ontvangen een seizoenkaart en we geven een knuffelaap bij de aangifte van een geboorte. Daarnaast bieden we alle groep 6-en van Apeldoorn jaarlijks gratis een lesprogramma en toegang tot het park aan.

Financiële aspecten

In 2018 werden geen bijzondere bijdragen geleverd aan afnemers, toeleveranciers en overheid. Stichting Apenheul Primate Conservation Trust (APCT), in onze communicatie het Apenheul Natuurbehoud Fonds, heeft € 34.182 via Apenheul ontvangen uit de opbrengst van de verkoop en

werving in het park. Daarnaast heeft Apenheul een schenking aan het Apenheul Natuurbehoud Fonds gedaan van € 50.000.

5. Toekomst

Ontwikkelingen

De economische vooruitzichten voor 2019 zijn goed voor zowel de particuliere als zakelijke markt, waardoor wij positief kijken naar het komend jaar.

Het Nederlands Bureau voor Toerisme voorspelt in haar blik op 2030 een sterke groei, met name door (kort) buitenlands bezoek, meestal vanuit Duitsland. Apenheul wil daar op in te spelen door zich steeds nadrukkelijker op deze doelgroep te richten.

Investeringsen

We gaan onverminderd door met de implementatie van ons plan tot en met 2021: 'Apenheul 50 jaar sprankelend'. Een belangrijke stap daarin is de sloop van het oude hoofdgebouw, waardoor het einde van het park volledig opnieuw ingericht kan worden. De zogenaamde uitsmijter.

In dit gebied worden twee nieuwe verhalen toegevoegd aan een dagje Apenheul. In een nieuw, loslopend dwergapengebied willen we een proeftuin voor de apen realiseren. Hier kunnen we onze gasten laten zien hoe in de natuur alles met elkaar in verbinding staat. Tegenover de nieuwe horeca komt een speeltuin, waar we kinderen, gespiegeld aan de wolapen, kunnen leren door te spelen.

De ontwikkeling van dit gebied wordt in fases opgedeeld, om zo sturing op de projecten makkelijker te maken en risico's te spreiden. De oplevering van de eerste twee fases vindt plaats in het voorjaar van 2020. De dieren hebben dan voldoende tijd om te wennen aan hun nieuwe verblijven en leefomgeving.

Daarnaast is er voor gekozen om komend jaar goed in kaart te brengen welke vervangingsinvesteringen in gebouwen de komende jaren noodzakelijk zijn, alvorens nieuwe plannen te maken. De eerste indruk is dat er naar alle waarschijnlijkheid een achterstand in het onderhoud is. Lopende projecten die nodig zijn voor het park, zoals onderhoud aan gebouwen, wegen, bruggen, gaan door, indien daarvoor toestemming is verkregen van de Raad van Toezicht.

Voor geheel nieuwe ambities, met een forse investeringsvraag, zoals bijvoorbeeld een gorilla gebouw, willen we een nieuwe inkomstenbron opzetten in de vorm van sponsoring of projectsubsidies. De eerste stappen daartoe verwachten we medio 2019 te zetten, te beginnen met het opstellen van een plan van aanpak (fondsenwervings strategie).

Begrote resultaat

Voor het jaar 2019 is onze begroting gebaseerd op 500.000 bezoekers en een vergelijkbare personele inzet. Het begrote resultaat is € 702.066. De investeringen die nu begroot zijn voor 2018 bedragen € 4.182.062. Deze worden uit eigen middelen gefinancierd. De vennootschapsbelasting wordt voor 2019 geschat op € 133.000.

Particuliere gasten

We denken dat het mogelijk is om het aantal bezoekers gestaag te laten groeien, door het seizoen langer te maken. De inkomsten per bezoeker willen we gestaag verhogen. De entreprijs is daartoe verhoogd en we verwachten in 2019 verdere efficiency te kunnen maken in de horeca, met een nieuw, duurzamer en gezonder assortiment, zodat ook daar de bestedingen per bezoeker toenemen.

Zakelijke gasten

De zakelijke markt ontwikkelt zich goed en willen we laten doorgroeien naar zo'n 10-15% van de totale omzet in de komende jaren. Er is een sales plan opgesteld, dat we in 2019 verder implementeren om deze ambitie te realiseren.

Dieren

De introductie van onze nieuwe gorilla man, Bao Bao, gaat in 2019 pas echt goed zichtbaar zijn voor gasten. Daarnaast wordt in 2019 de Afrikaanse dwergaap, de talapoid geïntroduceerd. Hierdoor zijn nu zowel grootste als de kleinste aap uit Afrika in ons park zichtbaar.

6. Tenslotte

De natuur staat onder druk en daarmee is onze missie is nog steeds uiterst relevant: het vergroten van de liefde voor de natuur. Samen met alle dieren, gasten, medewerkers, vrijwilligers en leden van de Raad van Toezicht geven wij invulling aan die missie. Ons park en congrescentrum zijn de middelen om die ambitie te realiseren. Het intensiveren van de beleving voor gasten, het blijven van een toonaangevend en innovatief dierenpark én het vergroten van onze inspanningen voor natuurbehoud zijn daarom onverminderd onze belangrijkste opdracht.

Apeldoorn, april 2019

Roel Welsing
Algemeen Directeur

Financieele gegevens

Balans per 31 december 2018

(na voorgestelde resultaatbestemming)

	Ref.	31 december 2018		31 december 2017	
		€	€	€	€
<i>Vaste activa</i>					
Materiële vaste activa	2				
Bedrijfsgebouwen en terreininrichting		3.427.984		2.808.167	
Verbouwingen, installaties en renovatie terreininrichting		2.077.831		1.961.776	
Overige bedrijfsmiddelen		371.016		391.467	
Activa in ontwikkeling		209.676		1.003.134	
			6.086.507		6.164.544
Financiële vaste activa					
Lening u/g Stichting WereldNatuurhuis	3	670.391		702.988	
			670.391		702.988
<i>Vlottende activa</i>					
Voorraden			82.914		99.573
Vorderingen					
Debiteuren		316.713		233.360	
Belastingen en premies sociale Verzekeringen		69.728		137.695	
Diverse vorderingen en overlopende activa		191.333		257.735	
			577.774		628.790
Liquide middelen	4				
Bank		5.310.112		5.099.766	
Kas		8.183		12.708	
			5.318.295		5.112.474
			12.735.881		12.708.369

Staat van baten en lasten over 2018

	Ref.	2018		2017	
		€	€	€	€
Netto-omzet			10.518.476		10.561.383
Kosten					
Kosten van grond- en hulpstoffen		1.600.539		1.478.597	
Lonen en salarissen	8	3.873.969		3.714.012	
Sociale lasten en pensioenen		808.347		734.254	
Afschrijvingen materiële vaste activa		1.034.231		1.057.290	
Overige bedrijfskosten		2.660.190		2.856.709	
			<u>9.977.276</u>		<u>9.840.861</u>
			541.200		720.522
Financiële baten en lasten					
Rentebaten		21.090		24.857	
Rentelasten		(25.483)		(21.051)	
			<u>4.393</u>		<u>3.806</u>
Resultaat voor belasting			536.807		724.328
Belastingen hierover			58.614		149.467
Nettoresultaat			<u>478.193</u>		<u>574.861</u>

Toelichting op de balans en staat van baten en lasten

1 Algemene toelichting

1.1 Activiteiten

De Stichting is gevestigd aan de J.C. Wilsaan 21 - 31 te Apeldoorn en heeft ten doel natuur-beschermingseducatie en soortenbehoud door middel van het beheer en de exploitatie van een dierenpark met als specialiteit primaten en voorts al hetgeen met een en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, een en ander in de ruimste zin des woords. De Stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41040007.

2 Grondslagen voor waardering van activa en passiva

2.1 Algemeen

De ANBI rapportage is opgesteld conform de Uitvoeringsregeling Algemene Wet Rijksbelastingen 1994. De rapportage is opgesteld in euro's.

Activa en passiva worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs of de actuele waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld, vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs. Toelichtingen op posten in de balans en staat van baten en lasten zijn genummerd.

2.2 Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd gebleven ten opzichte van het voorgaande jaar.

2.3 Materiële vaste activa

Bedrijfsgebouwen en terreininrichting worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs plus bijkomende kosten of vervaardigingsprijs onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte economische levensduur.

Overige vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs inclusief direct toerekenbare kosten onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte economische levensduur, of lagere bedrijfswaarde. De vervaardigingsprijs bestaat uit de aanschaffingskosten van grond- en hulpstoffen en kosten die rechtstreeks toerekenbaar zijn aan de vervaardiging inclusief installatiekosten.

Vaste bedrijfsmiddelen in uitvoering worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs plus bijkomende kosten of vervaardigingsprijs. Indien voor te vervaardigen materiële vaste activa noodzakelijkerwijs een aanmerkelijke hoeveelheid tijd nodig is om deze gebruiksklaar te maken worden rentekosten opgenomen in de vervaardigingsprijs.

Subsidies op investeringen worden in mindering gebracht op de verkrijgings- of vervaardigingsprijs van de activa waarop de subsidies betrekking hebben.

De dierencollectie is op nihil gewaardeerd.

Kosten van groot onderhoud aan de bedrijfsgebouwen en terreininrichting en installaties worden bij uitvoering in het resultaat verantwoord.

2.4 *Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa*

Jaarlijks wordt beoordeeld of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroomgenererende eenheid waartoe het actief behoort.

Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde. Een bijzonder-waardeverminderingsverlies wordt direct als last verwerkt in de staat van baten en lasten onder gelijktijdige verlaging van de boekwaarde van het betreffende actief.

De opbrengstwaarde wordt in eerste instantie ontleend aan een bindende verkoopovereenkomst; als die er niet is, wordt de opbrengstwaarde bepaald met behulp van de actieve markt waarbij normaliter de gangbare biedprijs geldt als marktprijs. De in aftrek te brengen kosten bij het bepalen van de opbrengstwaarde zijn gebaseerd op de geschatte kosten die rechtstreeks kunnen worden toegerekend aan de verkoop en nodig zijn om de verkoop te realiseren.

Voor de bepaling van de bedrijfswaarde wordt een inschatting gemaakt van de toekomstige netto kasstromen bij voortgezet gebruik van het actief/de kasstroomgenererende eenheid.

Indien wordt vastgesteld dat een bijzondere waardevermindering die in het verleden verantwoord is, niet meer bestaat of is afgenomen, dan wordt de toegenomen boekwaarde van de desbetreffende activa niet hoger gesteld dan de boekwaarde die bepaald zou zijn indien geen bijzondere waardevermindering voor het actief zou zijn verantwoord.

Ook voor financiële instrumenten beoordeelt de Stichting op iedere balansdatum of er objectieve aanwijzingen zijn voor bijzondere waardeverminderingen van een financieel actief of een groep van financiële activa. Bij objectieve aanwijzingen voor bijzondere waardeverminderingen bepaalt de Stichting de omvang van het verlies uit hoofde van de bijzondere waardevermindering, en verwerkt dit direct in de winst- en verliesrekening.

2.5 *Voorraden*

Voorraden voor gebruik en verkoop bestaan uit de per balansdatum aanwezige voorraad shop en voorraad horeca.

De voorraden worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijzen onder toepassing van de FIFO-methode ('first in, first out') of lagere opbrengstwaarde.

De opbrengstwaarde is de geschatte verkoopprijs onder aftrek van direct toerekenbare verkoopkosten. Bij de bepaling van de opbrengstwaarde wordt rekening gehouden met de incurantheid van de voorraden.

2.6 *Vorderingen*

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Vorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Als de ontvangst van de vordering is uitgesteld op grond van een verlengde overeengekomen betalingstermijn wordt de reële waarde bepaald aan de hand van de contante waarde van de verwachte ontvangsten en worden er op basis van de effectieve rente rente-inkomsten ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering. De looptijd van de vorderingen is minder dan één jaar.

2.7 *Liquide middelen*

Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden en deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden, zijn vrij opneembaar en zijn opgenomen tegen de nominale waarde. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

2.8 *Voorzieningen*

Algemeen

Voorzieningen worden gevormd voor in rechte afdwingbare of feitelijke verplichtingen die op de balansdatum bestaan waarbij het waarschijnlijk is dat een uitstroom van middelen noodzakelijk is en waarvan de omvang op betrouwbare wijze is te schatten. Wanneer verplichtingen naar verwachting door een derde zullen worden vergoed, wordt deze vergoeding als een actief in de balans opgenomen indien het waarschijnlijk is dat deze vergoeding zal worden ontvangen bij de afwikkeling van de verplichting.

Pensioenvoorziening

Tot en met 2016 had Stichting Apenheul een pensioenregeling op basis van de middelloonregeling bij een verzekeraar. Per 2017 is Stichting Apenheul overgegaan op een beschikbare premieregeling. Deze is bij een verzekeraar ondergebracht.

De belangrijkste kenmerken van de regeling zijn:

Middelloonregeling

- Collectieve regeling
- Gegarandeerde aanspraak voor de deelnemers
- Geen bijstort verplichting voor werkgever
- Vrijwillige indexatie

Beschikbare premieregeling

- Individuele regeling
- Uitkering op basis van behaalde rendement
- Opbouw op basis van 3% staffel
- Geen indexatiemogelijkheden

Voor bestaande verplichtingen (anders dan de te betalen premies) jegens de pensioenuitvoerder en/of werknemers wordt een voorziening opgenomen. Dit betreft een voorziening voor:

onvoorwaardelijke nog niet gefinancierde indexaties

Deze pensioenvoorzieningen worden op basis van de beste schatting gewaardeerd. Hierbij is de verplichting gewaardeerd tegen de contante waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de verplichting af te wikkelen. Als disconteringsvoet voor de contant making is de marktrente van hoogwaardige ondernemingsobligaties genomen. Indien de periode waarover de uitgaven contant worden gemaakt niet langer is dan een jaar, is de verplichting niet tegen de contante waarde opgenomen.

Toevoegingen aan en vrijval van pensioenvoorzieningen worden ten laste respectievelijk ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht

2.9 *Langlopende schulden*

Langlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Transactiekosten die direct zijn toe te rekenen aan de verwerving van de langlopende schulden worden in de waardering bij eerste verwerking opgenomen. Langlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Het verschil tussen de bepaalde boekwaarde en de uiteindelijke aflossingswaarde wordt op basis van de effectieve rente gedurende de geschatte looptijd van de langlopende schulden in de staat van baten en lasten als interestlast verwerkt.

2.10 *Kortlopende schulden*

Kortlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Kortlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Dit is meestal de nominale waarde. De looptijd van de kortlopende schulden is minder dan één jaar.

2.11 *Leasing*

Operationele leasing

Leasecontracten waarbij een groot deel van de voor- en nadelen verbonden aan de eigendom niet bij de Stichting ligt, worden verantwoord als operationele leasing. Verplichtingen uit hoofde van operationele leasing worden, rekening houdend met ontvangen vergoedingen van de lessor, op lineaire basis verwerkt in de staat van baten en lasten over de looptijd van het contract.

3 Grondslagen voor bepaling van het resultaat

3.1 *Algemeen*

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de opbrengstwaarde van de geleverde prestaties en de kosten en andere lasten over het jaar. De resultaten op transacties worden verantwoord in het jaar waarin zij zijn gerealiseerd; verliezen reeds zodra zij voorzienbaar zijn.

3.2 *Opbrengstverantwoording*

Opbrengsten uit de levering van goederen worden verwerkt zodra alle belangrijke rechten en risico's met betrekking tot de eigendom van de goederen zijn overgedragen aan de koper. Opbrengsten uit de levering van diensten geschieden naar rato van de geleverde prestaties, gebaseerd op de verrichte diensten tot aan de balansdatum in verhouding tot de in totaal te verrichten diensten.

3.3 *Netto omzet*

Onder netto-omzet wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte bedragen voor de in het verslagjaar geleverde goederen en diensten onder aftrek van kortingen en exclusief omzetbelasting.

3.4 *Kosten*

Onder kostprijs van de omzet wordt verstaan de aan de omzet toe te rekenen directe en indirecte kosten, waaronder inkoopkosten van verkochte goederen, personeelskosten, afschrijvingskosten van gebouwen en machines en overige bedrijfskosten die toerekenbaar zijn aan de kostprijs van de omzet.

De overige kosten worden bepaald op historische basis en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

3.5 *Personeelsbeloningen*

Periodiek betaalbare beloningen

Lonen, salarissen en sociale lasten worden op grond van de arbeidsvoorwaarden verwerkt in de staat van baten en lasten voor zover ze verschuldigd zijn.

Pensioenlasten

De Stichting heeft een toegezegd-pensioenregeling. Hierbij is een pensioen toegezegd aan personeel op de pensioengerechtigde leeftijd, afhankelijk van leeftijd, salaris en dienstjaren. De Stichting heeft de toegezegd-pensioenregeling verwerkt als zou sprake zijn van een toegezegde-bijdrageregeling. De premies worden verantwoord als personeelskosten zodra deze verschuldigd zijn.

3.6 *Afschrijvingen materiële vaste activa*

Materiële vaste activa worden vanaf het moment van ingebruikneming afgeschreven over de verwachte economische levensduur van het actief.

Indien een schattingswijziging plaatsvindt van de economische levensduur worden de toekomstige afschrijvingen aangepast.

Boekwinsten en –verliezen bij verkoop van materiële vaste activa zijn begrepen onder de afschrijvingen.

3.7 *Financiële baten en lasten*

Rentebaten en rentelasten worden tijdsevenredig verwerkt, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de desbetreffende activa en passiva. Bij de verwerking van de rentelasten wordt rekening gehouden met de verantwoorde transactiekosten op de ontvangen leningen.

3.8 *Belastingen*

Sinds 1 januari 2016 is de Wet modernisering Vpb-plicht overheidsondernemingen van kracht geworden. Deze wet heeft als doel overheidsondernemingen op dezelfde wijze in de heffing van vennootschapsbelasting te betrekken als private ondernemingen om zo een gelijk speelveld te creëren. Dit houdt voor Stichting Apenheul in dat zij per 1 januari 2016 Vpb-plichtig is voor zover zij één of meer onderneming(en) drijft. De Belastingdienst heeft bevestigd dat Stichting Apenheul voor haar geheel aan activiteiten belastingplichtig is voor de vennootschapsbelasting.

De belasting over het resultaat wordt berekend over het resultaat voor belastingen in de staat van baten en lasten, rekening houdend met een bijtelling van niet-aftrekbare kosten. Tevens wordt rekening gehouden met een correctie in verband met de fiscale afschrijvingen.

2 Materiële vaste activa

De mutaties in de materiële vaste activa zijn in het hiernavolgende schema samengevat:

	Bedrijfs- gebouwen en terrein-inrichting	Verbou- wingen, installaties en renovatie terrein- inrichting	Overige bedrijfs- middelen	Activa in ontwikkeling	Totaal
	€	€	€	€	€
1 januari 2018					
Aanschafwaarde					
Prijzen	11.388.023	8.576.832	3.642.841	1.003.134	24.610.830
Cumulatieve afschrijvingen	(8.579.856)	(6.615.056)	(3.251.374)	0	(18.446.286)
Boekwaarde	2.808.167	1.961.776	391.467	1.003.134	6.164.544
Mutaties					
Investeringen	384.154	240.566	133.681	198.042	956.443
Afschrijvingen	(434.209)	(438.644)	(158.257)	0	(1.031.110)
Desinvestering	0	(18.080)	(19.043)	0	(37.123)
Afschrijvingen desinvestering	0	14.709	19.044	0	33.753
Herrubricering investeringen	667.146	320.230	4.124	(991.500)	0
Herrubricering afschrijvingen	2.726	(2.726)	0	0	0
Saldo	619.817	116.055	(20.451)	(793.458)	(78.037)
31 december 2018					
Aanschafwaarde	12.439.323	9.119.549	3.761.605	209.676	25.530.153
Cumulatieve afschrijvingen	(9.011.339)	(7.041.718)	(3.390.589)	0	(19.443.646)
Boekwaarde	3.427.984	2.077.831	371.016	209.676	6.086.507
Afschrijvingspercentages	3 1/3 – 5%	7,9 – 10%	10 – 33 1/3%	0%	

3 Financiële vaste activa

Lening u/g WereldNatuurhuis

Betreft een in 2015 verstrekte lening van € 800.000. Het rentepercentage bedraagt 3,0% per jaar. De looptijd van de lening bedraagt 20 jaar. Dit betreft een annuïtaire lening met een maandtermijn van € 4.437. Dit betreft een achtergestelde lening. Er zijn geen nadere zekerheden overeengekomen. Ondanks een negatief eigen vermogen bij Stichting WereldNatuurhuis, is er geen reden om een voorziening voor oninbaarheid van deze lening te treffen in verband met de verwevenheid van beide Stichtingen en de positieve kasstroom binnen Stichting WereldNatuurhuis.

	€
Stand per 1 januari 2018	702.988
Aflossing 2018	(31.597)
	<hr/>
Stand per 31 december 2018	670.391
	<hr/>

4 Liquide middelen

De liquide middelen staan ter vrije beschikking van de rechtspersoon.

5 Eigen vermogen

Het verloop van het eigen vermogen is als volgt:

	€
<i>Algemene reserve</i>	
Stand per 1 januari 2018	11.024.270
Resultaatverwerking 2018	478.193
	<hr/>
Stand per 31 december 2018	11.502.463
	<hr/>

Voorstel resultaatbestemming

Over 2018 werd een nettowinst behaald van € 478.193.
Aan het bestuur wordt voorgesteld de nettowinst als volgt te bestemmen:

	€
Toevoeging aan algemene reserve	478.193
	<hr/>
	478.193
	<hr/>

Dit voorstel is reeds in het ANBI rapport verwerkt.

6 Voorzieningen

De voorziening heeft een overwegend langlopend karakter.

Bij de bepaling van de voorziening zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- verwachte gemiddelde salarisstijging 2,5% per jaar;
- in de berekening is rekening gehouden met een disconteringsvoet van 2,5%;
- de verwachte vertrek kans is per individuele werknemer en functie beoordeeld en varieert van 0% tot 100%.

	€
Stand per 1 januari 2018	20.878
Mutatie boekjaar	4.139
	<hr/>
Stand per 31 december 2018	25.017
	<hr/>

7 Langlopende schulden

	Stand per 31-12-2018	Aflossings- verplichting 2019	Resterende looptijd > 1 jaar	Resterende looptijd > 5 jaar	Stand per 31-12-2017
	€	€	€	€	€
Geormerkte bijdrage Bank Giro Loterij	134.521	0	134.521	0	87.154
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	134.521	0	134.521	0	87.154
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>

Geormerkte bijdrage Bank Giro Loterij

Betreft een geormerkte bijdrage voor een nieuw te bouwen Gorilla verblijf en de herinrichting van het gebied rondom het einde van de looproute.

8 Werknemers

Gedurende het jaar 2018 waren gemiddeld 117 fte's (2017: 112) werkzaam bij de Stichting. Er zijn geen werknemers buiten Nederland werkzaam. De werknemers kunnen worden onderverdeeld naar de volgende exploitaties:

	<u>2018</u>	<u>2017</u>
Aantal FTE:		
- in dienst	74	70
- uitzendkrachten	43	42
	<u>117</u>	<u>112</u>

Apeldoorn, 25 juni 2019

De algemeen directeur,

R.W.A. Welsing

De Raad van Toezicht,

O.G. Prinsen

G. Hop

B. Lamberts

E.H.M. Sterck

F.A.L.M. Verstappen

